

Д. Кравчук, д-р філософії (право), асист.
ORCID ID: 0000-0003-4475-7198

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

В. Бондар, студ.
ORCID ID: 0000-0003-2510-6496

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Метою цього дослідження є висвітлення актуальних проблем відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій та формування пропозицій для удосконалення такого відшкодування. Одне із завдань дослідження – розроблення практичних рекомендацій і варіантів дій задля отримання належного відшкодування. Стаття заснована на положеннях цивільного законодавства, судової практики та правової доктрини. Робота ґрунтується на методах синтезу й аналізу, порівняльно-правовому методі та формально-логічному.

Досліджено проблеми доведення та визначення розміру завданої шкоди. Здійснено аналіз наявних механізмів відшкодування шкоди, завданої фізичним особам, а також аналіз законодавчих ініціатив, які спрямовані на реалізацію прав отримати компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації.

Висвітлено основні проблемні аспекти щодо процедури відшкодування шкоди, зокрема питання суб'єктного складу (хто має право на отримання такої відшкодування). Наголошено на проблемі доведення факту руйнування майна для подальшого отримання компенсації, відшкодування завданої шкоди та збитків. Наявність майнової шкоди у вигляді знищеного чи пошкодженого майна має підтверджуватися відповідними доказами: протоколювання відомостей за участю свідків, інших уповноважених осіб; фото й відеофіксація; використання матеріалів засобів масової інформації; пояснення свідків обстрілу або детальні свідчення сусідів, родичів, друзів. Досліджено проблему визначення розміру майна, яке зазнало пошкодження або втрати. Наголошено й обґрунтовано необхідність розроблення державою методики визначення шкоди та збитків, завданих унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації.

Аналізуючи досвід попередніх років, зокрема окупації Луганської та Донецької областей, практику інших держав, а також розглядаючи законодавчі та підзаконні новели, сформовано практичні поради для відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій і запропоновано основні шляхи отримання компенсації.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність; компенсація; відповідальність держави.

ВСТУП

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні на доктринальному та нормотворчому рівнях неодноразово обговорювалось питання цивільно-правової відповідальності. Досліджувалися різні аспекти та проблеми відшкодування завданої шкоди. Проте бойові дії, терористичні акти, диверсії, спричинені військовою агресією Російської Федерації, призвели до масового порушення прав людини. Чисельний характер порушень вимагає нових механізмів для отримання компенсації за завдану шкоду. Постає багато питань стосовно відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій, а саме: порядок доведення та визначення розміру заподіяної шкоди, процедура отримання такого відшкодування тощо.

Станом на сьогодні не існує чітко визначеного дієвого механізму відшкодування шкоди за знищення чи пошкодження майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Проте слід зауважити, що отримавши такі виклики, держава починає запроваджувати нові способи заявити про завдану шкоду й отримати належну компенсацію. При цьому окремої уваги вимагають законодавчі ініціативи щодо удосконалення порядку отримання такої компенсації. Очевидно, що інститут цивільно-правової відповідальності зазнає змін. Проаналізувавши зміни в чинному законодавстві та виклики сьогодення, ми пропонуємо визначити основні та дієві шляхи для отримання належного відшкодування кожною особою, яка зазнала шкоди внаслідок воєнних дій.

Цим зумовлена актуальність виявлення кращої практики й умов для належного забезпечення права отримати повне та своєчасне відшкодування шкоди, заподіяної воєнними діями.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Мета цього дослідження полягає у висвітленні актуальних проблем відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій і формуванню пропозицій для удосконалення такого відшкодування. Одним із завдань дослідження є розроблення практичних рекомендацій та варіантів дій задля отримання належного відшкодування.

Матеріали і методи. Стаття заснована на положеннях цивільного законодавства, судової практики та правової доктрини. Дослідження ґрунтується на методах синтезу й аналізу, порівняльно-правовому методі та формально-логічному.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. До питання цивільно-правової відповідальності.

У теорії цивільного права цивільно-правова відповідальність визначається як вид юридичної відповідальності, що являє собою передбачене законом або договором і забезпечене силою державного примусу правовідношення, яке настає в результаті вчинення правопорушення й яке виражається в обов'язку учасників цивільно-правових відносин понести додатковий позбавлення майнового характеру за вчинене правопорушення, з метою найбільш повного відновлення або компенсації порушених прав потерпілої особи [1, с. 35]. Однією з імперативних умов цивільно-правової відповідальності є наявність шкоди. Чинне законодавство не містить

визначення поняття "школа", водночас існують різноманітні доктринальні підходи.

А. Луцький зазначає, що у науці цивільного права "школа" розглядається як наслідок неправомірної дії та невід'ємна умова цивільно-правової відповідальності, елемент об'єктивної сторони правопорушення [2, с. 20]. Д. Красніков під шкодою розуміє втрати, яких зазнала потерпіла сторона у формі знищення або пошкодження майна внаслідок протиправної поведінки іншої особи. Іншими словами, школа – це зменшення кількості майнового блага (внаслідок знищення майна втрата можливості отримати майно, яке особа неодмінно отримала б за нормального перебігу подій) або погіршення його якості [3, с. 2].

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у ч. 1 ст. 1166 передбачає, що майнова школа, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [4]. З положень даної норми можемо виокремити такі необхідні умови відшкодування: школа відшкодовується особі, майну якої вона була завдана; школа відшкодовується в повному обсязі; школа відшкодовується особою, яка її завдала.

Наразі окремі питання про відшкодування шкоди та отримання компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 р. № 380 "Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації". Також варто звернути увагу на проект Закону про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Зазначені акти передбачають окрему процедуру для отримання компенсації та вирішують інші важливі питання для такого відшкодування.

2. Суб'єкт отримання компенсації завданої шкоди.

Важливим питанням є визначення суб'єкта, який має право на отримання компенсації завданої шкоди. Право на отримання відшкодування шкоди, завданої внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, мають власники майна, яке було знищено чи пошкоджено.

Відповідно до ч. 1 ст. 316 ЦК України, правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [4]. Чинне законодавство не містить єдиного переліку документів, які підтверджували б право власності особи на те чи інше майно.

Щодо нерухомого майна, то Державна реєстраційна служба України розробила Методичні рекомендації стосовно документів, необхідних для проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їхніх обтяжень, схвалені рішенням колегії Державної реєстраційної служби України 11.12.2012, протокол № 3 (далі – Рекомендації). Рекомендації містять перелік документів, що підтверджують виникнення, перехід та припинення права власності на нерухоме майно, а саме: укладений в установленому законом порядку договір, предметом якого є нерухоме майно чи його дублікат; свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя в разі смерті одного з них; його дублікат; свідоцтво про право на спадщину чи його дублікат; свідоцтво про придбання майна із прилюдних торгів

(аукціонів) та свідоцтво про придбання майна із прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися, чи їхній дублікат; свідоцтво про право власності на нерухоме майно, видане державним реєстратором; свідоцтво про право власності, видане органом приватизації наймачам житлових приміщень у державному та комунальному житловому фонді; рішення суду, що набрало законної сили, щодо права власності тощо. Не менш важливими у процесі відшкодування будуть документи, в яких зазначені ті чи інші характеристики майна: технічний паспорт, описи, креслення тощо [5].

У випадку, якщо документи не збереглися, то на нормативно-правовому рівні (ЦК України, Закон України "Про нотаріат" тощо) передбачений порядок відновлення окремих документів.

Відкритим наразі залишається питання щодо отримання компенсації особами, які не є власниками майна, проте зазнали шкоди майнового характеру. Вищезазначений проект Закону передбачає, що на отримання компенсації мають право громадяни України, які є власниками пошкоджених та/або знищених об'єктів нерухомого майна, а також, які є особами, які здійснили інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва стосовно яких отримано право на виконання будівельних робіт та які не прийнято в експлуатацію; передбачається також право на отримання компенсації членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення кооперативу, але не оформили право власності на нього, а також спадкоємцями вищезазначених осіб [6].

Визначення такого кола осіб, які мають право на отримання компенсації, буде доцільним. Це гарантуватиме захист порушеного права особам, які дійсно зазнали шкоди, проте не мали титулу власника майна.

3. Доведення факту руйнування майна. Не менш важливим і проблемним на сьогодні є питання доведення факту руйнування майна для подальшого отримання компенсації. Наявність майнової шкоди у вигляді знищеного чи пошкодженого майна має підтверджуватися відповідними доказами:

1. Протоколювання відомостей за участю свідків, інших уповноважених осіб. Важливою є фіксація відомостей і виклад у письмовому документі (протоколі, акті огляду тощо) інформації (час, деталі, умови тощо) про те, що відоме особам, які стали свідками знищення чи пошкодження майна. Слід наголосити, що такий документ має містити дані про час, дату та місце його складання, паспортні дані й контактну інформацію осіб, які його підписують тощо. Також такий документ може бути складений посадовими особами органів місцевої державної влади, органів місцевого самоврядування, спеціально уповноваженими на те органами державної влади.

Зокрема, відповідно до Кодексу цивільного захисту України, Державна служба з надзвичайних ситуацій – ДСНС – забезпечує гасіння пожеж, рятування людей і надання допомоги в ліквідації наслідків аварій, катастроф, що призводять до завдання матеріальних збитків (п. 6 ч. 2 ст. 17) [7]. Відповідно до п. 7 Порядку обліку пожеж та їхніх наслідків, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2003 р. № 2030, документом, який засвідчує факт пожежі, є Акт про пожежу, форма якого затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України Про затвердження форми звітності № 1-ППО (місячна) "Звіт про пожежі та їх наслідки" та форми акту про пожежу [8]. Такий Акт має містити відомості про пожежу, її місце та причини (напр., влучання снаряду). До того ж, Міністерства, інші центральні

органи виконавчої влади, на об'єктах яких утворено підрозділи відомчої пожежної (пожежно-сторожової) охорони, можуть розробляти відповідно до специфіки своєї діяльності за погодженням із ДСНС відомчі нормативно-правові акти, що засвідчують факт пожежі.

Також Порядок надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій і розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 947, передбачає, що органи місцевого самоврядування, а в разі їхньої відсутності – військово-цивільні адміністрації населених пунктів проводять обстеження пошкодженого або зруйнованого (внаслідок надзвичайних ситуацій або збройної агресії) житла, обліковують його, видають довідки про визнання особи постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації (п. 4). За результатами огляду комісія з обстеження складає акт обстеження у двох примірниках, один із яких надається заявнику або його представнику (п. 13) [9].

Крім того, у випадку завдання шкоди майну внаслідок збройної агресії Російської Федерації, потерпілий може викликати працівників Національної поліції, які складуть протокол огляду такого майна. Зокрема, п. 5 ч. 1 ст. 23 Закону України "Про національну поліцію" передбачає, що поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події [10]. У подальшому також необхідно подати до правоохоронних органів заяву про кримінальне правопорушення, у результаті якої відповідно до ч. 1 та ч. 2 ст. 214 Кримінального кодексу України (далі – КПК України) може бути відкрито кримінальне провадження шляхом внесення відповідних рішень до Єдиного реєстру досудових розслідувань та можна отримати витяг із такого реєстру на підставі п. 1¹ ч. 2 ст. 60 КПК України.

Також важливим свідченням пошкодження чи знищення майна підприємства є акт інвентаризації (інвентаризаційні відомості, описи тощо), які оформляються в результаті проведення інвентаризації майна юридичної особи відповідно до Положення про інвентаризацію активів і зобов'язань, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України. Проведення такої інвентаризації дасть можливість установити майно, що було знищене чи пошкоджене, його майнову цінність і документально підтвердити наявність майна, його стан, відповідність критеріям тощо.

2. Фото та відеофіксація. Цей вид доказів можна поділити на декілька груп:

- фотографії (відео) нерухомості до і після оскаржуваних подій;
- фотографії (відео) інтер'єру нерухомості (майна, що перебувало в ній) до і після подій;
- детальна фото- та/або відеофіксація окремих предметів інтер'єру чи того, що від них залишилось.

Для того, щоб таке фото чи відео вважалося допустимим доказом, воно має містити відповідні реквізити. Зокрема, на початку відео доречно вказати дані про себе (ПІБ, паспортні дані), дату та час зйомки, точне місцезнаходження об'єкта. Після цього слід провести детальну відеофіксацію майна з акцентуванням уваги на пошкодженнях у супроводі словесного опису елементів і обставин пошкодження чи знищення. Таку зйомку

може проводити як власник майна, так і будь-яка інша особа, яка в подальшому визначатиметься як свідок.

Також, підтвердженням факту знищення чи пошкодження майне можуть бути матеріали із камер відеоспостереження, які знаходились поруч із пошкодженим чи знищеним майном та могли зафіксувати момент влучення снаряду або іншого пошкодження в результаті збройної агресії.

3. Використання матеріалів засобів масової інформації.

На практиці часто трапляються випадки, коли відомості про пошкодження тих чи інших об'єктів публікуються у засобах масової інформації (інтернет-видання, телеграм-канали тощо) задля інформування населення про поточний стан подій під час війни. Такі матеріали слід зберігати та використовувати в подальшому як докази з чіткими вказівками про дату публікації, назву видання тощо.

На разі, не існує чіткого законодавчого переліку доказів, які можуть бути достатніми для доведення факту пошкодження чи втрати об'єкта нерухомості. Проте, максимально зібрані докази з кожного вищезазначеного виду стануть певною гарантією отримання належної компенсації.

4. Визначення розміру завданої шкоди. Окремої уваги потребує порядок визначення розміру завданої шкоди. ЦК України передбачає, що з урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати їй в "натурі" або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі, якщо інше не встановлено законом (ч. 1 ст. 1192 ЦК України) [4]. У даному аспекті важливим постає питання розмежування понять "шкода" та "збитки", а також необхідність визначення елементів поняття "збитки". Аналіз чинних законодавчих норм дає можливість зробити висновок про неоднозначність законодавця у підході до визначення таких понять.

Зокрема, у п. 3 ч. 2 ст. 11 та ст. 1166 ЦК України поняття "збитки" та "шкода" ототоженні й позначаються лише поняттям "шкода", а ст. 22 і 23 ЦК України – розмежовуються. У ст. 1192 ЦК України використовується лише поняття "збитки". Щодо поняття збитків, то чинне цивільне законодавство також не містить його визначення. На думку А. Янчука, збитками є вартість утраченою особою матеріального блага, а також грошова сума, на яку зменшилась вартість матеріального блага внаслідок часткової втрати ним цінності, або вартість відновлення матеріального блага (реальні збитки) [11, с. 8]. Л. Єсіпова вказує, що під збитками у цивільному праві слід розуміти будь-яку майнову шкоду, майнові втрати особи, спричинення яких тягне виникнення установлених законом правових наслідків [12, с. 35]. Водночас, слід ураховувати, що шкода у результаті дій інших осіб може бути завдана як майновим, так і немайновим правам особи (про це свідчать положення ст. 22, 23 та ст. 1166, 1167 ЦК України). Виходячи з цього, робимо висновок, що поняття "шкода" за своїм змістом є ширшим, ніж поняття "збитки", оскільки збитки відшкодовуються, як правило, у майнових відносинах і мають грошовий вираз, тоді як шкода може мати як майновий, так і немайновий вияви.

Щодо складу збитків, то відповідно до ч. 2 ст. 22 ЦК України, збитками є: 1) утрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за

звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [4].

20 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 326 "Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації" (далі – Порядок визначення шкоди та збитків). Серед напрямків, за якими визначаються шкода та збитки, завдані Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, є втрати підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у результаті знищення та пошкодження їхнього майна. Відповідно до п. 14 та 15 Порядку визначення шкоди та збитків, у межах даних напрямів для визначення збитків оцінюються вартість утраченого, знищеного чи пошкодженого майна, в також упущена вигода (доходи, які підприємство, установа чи організація могли б реально одержати за звичайних обставин, якби його майно не було знищене чи пошкоджене) [13].

Крім того, у цьому самому пункті Порядку визначення шкоди та збитків також зазначено, що визначення шкоди та збитків підприємств, установ та організацій здійснюється відповідно до методики, затвердженої спільним наказом Мінекономіки та Фонду державного майна, за погодженням з Мінреінтеграції. Оскільки наразі така методика ще не була затверджена, на практиці як орієнтир слід використовувати Тимчасову методику визначення розміру збитків, що затверджена ще Державною комісією Ради Міністрів СРСР з економічної реформи (далі – Методика).

Відповідно до п. 3 Методики, до витрат потерпілої сторони слід відносити витрати, яких вона зазнала у результаті простою виробництва, витрати у зв'язку з усуненням недоліків отриманої продукції (виконаних робіт) тощо. При втраті майна визначаються вартість втраченого майна з врахуванням зносу. При пошкодженні майна визначаються сума уцінки чи витрати на усунення пошкоджень. До неотриманих доходів (упущеної вигоди) належать усі доходи, які отримала б постраждала сторона, якби не було здійснено порушення (напр., прибуток, не отриманий у результаті зменшення обсягів чи повного припинення виробництва або реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) [14].

Також, при обчисленні збитків, завданих юридичній особі, може враховуватися акт інвентаризації активів юридичної особи, про який ішлося вище.

Щодо особливостей відшкодування збитків юридичних осіб у формі упущеної вигоди (доходів, неодержаних у зв'язку з воєнними діями), то наразі Порядок визначення шкоди та збитків містить лише загальну можливість процедура відшкодування збитків / утрат підприємств у вигляді упущеної вигоди (неодержаних прибутків). Зокрема, основними показниками, які використовуються для оцінювання економічних утрат підприємств (утрат установ, організацій) визначаються упущена вигода підприємств (установ, організацій), утрати підприємств від неоплачених товарів, робіт і послуг, наданих та спожитих на тимчасово окупованих територіях.

5. Основні шляхи отримання компенсації. Станом на сьогодні не існує чітко визначеного й дієвого механізму відшкодування шкоди за знищення чи пошкодження майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Водночас, виходячи з досвіду попередніх років, зокрема окупації Луганської та Донецької областей, досвіду інших держав, а також аналізу законодавчих і підзаконних новел, убачаються такі шляхи отримання компенсації:

1. Ураховуючи положення ст. 1166 ЦК України, цілком логічним було б звернутися з індивідуальним позо-

вом до конкретних представників збройних формувань Російської Федерації, якими було завдано шкоду. Однак з точки зору практики, установлення такої особи вбачається неможливим, тому більш доцільним є звертатися з позовом до Російської Федерації або окремих суб'єктів державної форми власності Російської Федерації.

Для реалізації норми ст. 1166 ЦК України за фактом знищення чи пошкодження майна особи має бути розпочато кримінальне провадження на підставах та відповідно до умов, передбачених КПК України. У межах кримінального провадження шкода, завдана кримінальним правопорушенням, може бути стягнена судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову (ч. 2 ст. 127 КПК України) на підставах та у порядку, передбаченому КПК України [15].

Водночас, якщо за фактом знищення чи пошкодження майна не було відкрито кримінальне провадження, то позов до Російської Федерації про відшкодування шкоди може бути подано до українського суду за правилами, які визначено Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України). Зокрема, відповідно до ч. 17 ст. 28 ЦПК України, позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України можуть подаватися також за місцем проживання чи перебування позивача [16]. Однак, якщо було завдано шкоди чи знищено нерухоме майно, точ. 1 ст. 30 ЦПК України встановлює виключну підсудність, відповідно до якої такий позов слід подавати до суду за місцезнаходженням майна або основної його частини [16].

Водночас багатьма вченими ставиться під сумнів дійсність і можливість виконання такого судового рішення з огляду на положення ч. 1 ст. 79 Закону України "Про міжнародне приватне право", відповідно до якого подання позову до іноземної держави, залучення іноземної держави до участі у справі як відповідача або третьої особи, накладення арешту на майно, яке належить іноземній державі та знаходиться на території України, застосування щодо такого майна інших засобів забезпечення позову і звернення стягнення на таке майно можуть бути допущені лише за згодою компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено міжнародним договором України або законом України. Тобто ця норма встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави [17].

Важливу стосовно даного питання є позиція ВС у Постанові КЦС ВС від 14 квітня 2022 р. у справі № 308/9708/19 за позовом громадянки України, поданим до Російської Федерації. Зокрема, вирішуючи питання щодо наявності в Російській Федерації імунітету, передбаченого ч. 1 ст. 79 Закону України "Про міжнародне приватне право" у справах щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, Суд звертає увагу, що Європейська конвенція про імунітет держав, прийнята Радою Європи 16 травня 1972 р., і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнята резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї ООН 2 грудня 2004 р., передбачають, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави су-

ду. Відповідно, суд приходиться до висновку, що українські суди мають право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої життю чи здоров'ю фізичної особи в результаті збройної агресії Російської Федерації, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни [18]. Отже, цілком обґрунтовано є позиція про те, що не є можливим розгляд національними судами справи про відшкодування матеріальної шкоди фізичній чи юридичній особі за позовом до іноземної держави, а також виконання судового рішення, прийнятого у такій судовій справі.

Водночас можливим є подання позову до іноземного суду, зокрема, коли шкоду було завдано суб'єктом Російської Федерації державної форми власності, якщо такий російський суб'єкт має представництво у країні, до суду якої подається позов, або здійснює операційну діяльність на території такої країни.

Однак поки що процедура звернення до суду, як національного, так і іноземного, розглядається як така, що не приведе до бажаного результату. Водночас, як на нормативному рівні, так і на практиці відсутня будь-яка альтернативна адміністративна процедура.

2. Для фізичних осіб, що втратили майно внаслідок бойових дій за обставин його руйнування, існує можливість отримання відшкодування шляхом звернення із заявою проти Російської Федерації до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який діє на підставі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та є міжнародним органом. Відповідно до ч. 1 ст. 32 Конвенції, юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї [19]. Випадки знищення чи пошкодження майна фізичних осіб унаслідок збройної агресії в контексті Конвенції розглядаються як порушення статті 8 (повага до приватного та сімейного життя) Конвенції про захист прав людини та основних свобод і статті 1 Протоколу № 1 (захист власності) до Конвенції.

Однак, відповідно до ст. 34 Конвенції, ЄСПЛ приймає заяви від осіб, які вважають себе потерпілими від дій однієї із держав – сторін Конвенції (Російська Федерація ратифікувала Конвенцію) [19]. Крім того, суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (ч. 1 ст. 35) [19]. Однак можливість подання заяви громадянином України до судових установ Російської Федерації за сучасних умов є доволі сумнівною. Тому особі, яка звертається із заявою до ЄСПЛ, необхідно буде обґрунтувати неефективність застосування національних засобів захисту порушеного права. Також у контексті цього питання важливим для нас є рішення ЄСПЛ у справі *Aksoy v. Turkey*, де ЄСПЛ зазначив, що правило вичерпання національних засобів захисту не застосовується у випадку існування адміністративної практики. Отже, у випадку, якщо скаргник доведе наявність елементів адміністративної практики й неефективність застосування національних засобів, принцип вичерпування всіх національних засобів не вважатиметься порушенням [20].

3. 1 березня 2020 р. Україна, як сторона, постраждала внаслідок збройної агресії, подала заяву до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), створеного на підставі ст. 1 ч. 1 Римського статуту міжнародного кримінального суду від 01.07.2022 (далі – Статут) і є постійним органом, уповноваженим здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, відповідальних за найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість міжнарод-

ної спільноти, і доповнює національні системи кримінального правосуддя [21]. Відповідно до ст. 5 ч. 2 Статуту, МКС наділений юрисдикцією щодо злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів і злочинів агресії [21]. Зокрема, до воєнних злочинів Статут відносить дії, які полягають у незаконному, беззмістовному та великомасштабному знищенні майна, не викликаною воєнною необхідністю (тобто йдеться про знищення об'єктів цивільної інфраструктури), а також умисний напад на цивільні об'єкти.

Наразі ні Україна, ні Росія не ратифікували Статут. Однак Україна раніше своїми діями та заявами визнала юрисдикцію суду відповідно до п. 3 ст. 12 ч. 2 Статуту. А з поданням Україною заяви до МКС у нашій державі з'явилась реальна можливість отримання відшкодування у формі збитків з урахуванням ч. 1 ст. 75 Статуту. У такому випадку шкода особам, постраждалим унаслідок збройної агресії, може відшкодуватися державою за рахунок отриманої компенсації на підставі рішення МКС.

3 березня 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України "Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів" (далі – Закон про примусове вилучення). Зокрема, ст. 3 та 4 Закону про примусове вилучення передбачають порядок примусового вилучення об'єктів права власності Російської Федерації, її резидентів та їхнє передання у господарське відання на тимчасовій або постійній основі спеціалізованому державному підприємству, яке у разі необхідності створюється за рішенням Кабінету Міністрів України на базі вилучених об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів (цілісних майнових комплексів) [22].

Наразі механізм звернення за отриманням відшкодування від держави також не врегульовано належним чином. Тим не менш, урядом пропонується декілька практичних варіантів, що дадуть можливість уповноваженим органам у подальшому зафіксувати належно факти звернення за отриманням відшкодування та відповідно, при появі ресурсів і засобів – здійснити таке відшкодування.

Як наголошувалося раніше, факт знищення та пошкодження майна може бути зафіксований органами Національної поліції. Наявність у Єдиному реєстрі досудових розслідувань відомостей про початок кримінального провадження за фактом знищення чи пошкодження майна юридичної особи внаслідок протиправних дій Російської Федерації буде підставою в подальшому для здійснення відшкодування.

Водночас, 26 березня 2022 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації (далі – Постанова про збір, обробку та облік інформації), відповідно до п. 1 якої, збір і облік інформації про пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації були запроваджені з метою подальшого застосування механізмів для повнення порушених майнових прав фізичних осіб [23]. Отже, убачається неможливим для юридичних осіб отримати компенсацію за знищення чи пошкодження майна у порядку, передбаченому Постановою про збір, обробку та облік інформації.

Щодо фізичних осіб, то відповідно до п. 3 Порядку подання інформаційного повідомлення про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій,

терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, затвердженого Постановою про збір, обробку та облік інформації (далі – Порядок подання інформаційного повідомлення), інформаційне повідомлення про факт знищення чи пошкодження їхнього майна може бути подане такими особами самостійно через Єдиний державний вебпортал електронних послуг (ДіЯ) або з використанням мобільного додатка Порталу ДіЯ, а також через адміністратора центру надання адміністративних послуг чи нотаріуса не залежно від місця проживання чи перебування особи [23].

Інформаційне повідомлення має містити такі дані: 1) прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) особи; 2) реєстраційний номер облікової картки платника податків особи або серія та номер паспорта; 3) контактні дані особи; 4) відомості про нерухоме майно: тип об'єкта нерухомого майна; реєстраційний номер нерухомого майна згідно з відомостями з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (за наявності); загальна площа нерухомого майна; інформація про те, що нерухоме майно є об'єктом культурної спадщини (у разі потреби); 5) відомості про кількість осіб, що проживали в нерухомому майні; 6) відомості про пошкодження або знищення нерухомого майна. Інформація, зазначена у підпункті 4 цього пункту, отримується/підтверджується з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (у разі наявності) (п. 6 Порядку) [23].

Наразі законодавець займається розробкою правових та організаційних засад здійснення відшкодування. Зокрема, 24 березня 2022 р. народним депутатом України Шуляк О. О. до Верховної Ради України було подано проект Закону України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації" (далі – законопроект), який 1 квітня 2022 був прийнятий парламентом за основу для розроблення відповідного законодавчого акту.

Відповідно до законопроекту, компенсація може бути надана в результаті подання постраждалою особою заяви про надання компенсації до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, створення якої також передбачено законопроектом (ст. 3) [6].

Законопроект передбачає, що компенсація надаватиметься для кожного об'єкта нерухомості окремо у вигляді: 1) грошової компенсації шляхом перерахування грошових коштів на поточний рахунок отримувача компенсації зі спеціальним режимом використання для цих цілей; 2) об'єкта нерухомого майна шляхом фінансування його будівництва; 3) фінансування виконання будівельних робіт з відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку (ст. 4). Слід наголосити, що відповідно до ч. 3 ст. 4 одночасно з отриманням компенсації отримувач компенсації укладає договір про відступлення державі права вимоги до Російської Федерації щодо відшкодування збитків за пошкодження або знищення об'єкта нерухомого майна, заподіяних унаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації [6].

Також не менш важливим є те, що законопроект у ст. 12 визначає джерела фінансування такої компенсації, якими є фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації; міжнародна технічна та/або пово-

ротна чи безповоротна фінансова допомога; інші джерела, не заборонені законодавством України. Для забезпечення збору, накопичення, обліку, обробки, зберігання й захисту інформації та документів про осіб, майно яких пошкоджено або знищено, пошкоджене та знищене майно, розгляд і прийняття рішення про надання компенсації, законопроект передбачає створення реєстру пошкодженого чи знищеного майна.

Слід звернути увагу, що на сьогодні Закон перебуває на стадії розробки, тому в подальшому вищевказані положення законопроекту можуть зазнати змін. Крім того, як бачимо, у майбутньому також може виникнути потреба нормативного врегулювання здійснення компенсації за знищене чи пошкоджене рухоме майно фізичних і юридичних осіб.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на численний характер порушень, які зумовлюють актуальність цього дослідження, у статті висвітлено актуальні проблеми відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок воєнних дій. Звернено увагу на проблему суб'єктного складу у відносинах щодо відшкодування шкоди, запропоновано розширити коло суб'єктів, які мають право на отримання такого відшкодування та визначити, що на отримання компенсації мають право громадяни України, які є власниками пошкоджених та/або знищених об'єктів нерухомого майна, а також, які є особами, які здійснили інвестування та фінансування будівництва об'єктів житлового будівництва стосовно яких отримано право на виконання будівельних робіт і які не прийнято в експлуатацію; членами житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення кооперативу, але не оформили право власності на нього, а також спадкоємцями вищезазначених осіб.

Не менш важливим і проблемним на сьогодні є питання доведення факту руйнування майна для подальшого отримання компенсації, відшкодування завданої шкоди та збитків. Наявність майнової шкоди у вигляді знищеного чи пошкодженого майна повинна підтверджуватися відповідними доказами: протоколювання відомостей за участю свідків, інших уповноважених осіб; фото та відеофіксація; використання матеріалів засобів масової інформації; пояснення свідків обстрілу або детальні свідчення сусідів, родичів, друзів. Відкритим питанням залишається визначення розміру майна, яке зазнало пошкодження або втрати. Наразі необхідним є розроблення методики визначення шкоди та збитків, що дозволить належним чином відновити порушене право.

Станом на сьогодні не існує чітко визначеного й дієвого механізму відшкодування шкоди за знищення чи пошкодження майна внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Водночас, виходячи з досвіду попередніх років, зокрема окупації Луганської та Донецької областей, досвіду інших держав, а також аналізу законодавчих і підзаконних новел, убачаються, зокрема, такі шляхи отримання компенсації: для фізичних осіб, що втратили майно внаслідок бойових дій за обставин його руйнування, існує можливість отримання відшкодування шляхом звернення із заявою проти Російської Федерації до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який діє на підставі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) та є міжнародним органом; використання механізму звернення за отриманням відшкодування від держави. Проте зазначену процедуру ще не визначено належним чином на законодавчому рівні, що на сьогодні унемож-

ливліює отримання компенсації, однак відкриває можливість звернення за такою компенсацією.

Зважаючи на те, що, наразі в розробці перебувають нормативно-правові акти, які б регулювали питання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, тема відповідальності має перспективи подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Микитин В. Теоретичні аспекти цивільно-правової відповідальності та підстави її виникнення / Віталій Микитин, Галина Заровнева, Олексій Іванов та ін. // Юриспруденція – актуальні проблеми та шляхи вдосконалення : кол. моногр. – Одеса : Куприенко СВ, 2013. – 212 с.
2. Луцький А. Особливості класифікації шкоди та збитків за цивільним законодавством України / А. Луцький // Прикарпатськ. юрид. вісн. – Івано-Франківськ : ІФЮІ НУ "ОЮА", 2015. – Вип. 1, ч. 7. – С. 20–23.
3. Красніков Д. Еволюція поняття "збитки" та регулювання їх відшкодувань в Україні / Д. Красніков // Наукові праці Кіровоградськ. нац. техн. ун-ту. Економічні науки. – Кропивницький : КНЕУ, 2013. – Вип. 1. – Ч. 2. – С. 1–5.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
5. Методичні рекомендації стосовно документів, необхідних для проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Рішення колегії Державної реєстраційної служби України від 11.12.2012 р. протокол № 3 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007835-12#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: проект Закону України від 24.03.2022 р. № 7198 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275> (дата звернення: 08.05.2022).
7. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 21.11.2012 р. № 5403-VI / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 08.05.2022).
8. Про затвердження Порядку обліку пожег та їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2003 р. № 2030 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2030-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
9. Про затвердження Порядку надання та визначення розміру грошової допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій та розміру грошової компенсації постраждалим, житлові будинки (квартири) яких зруйновано внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру, спричиненої збройною агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 р. № 947 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF#n7> (дата звернення: 08.05.2022).
10. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
11. Янчук А. В. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнар. приватне право" / Янчук Антон Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2011. – 20 с.
12. Єсіпова Л. Цивільно-правова сутність понять збитки та шкода / Л. Єсіпова // Часопис цивілістики. – Одеса : НУ "ОЮА", 2015. – Вип. 18. – С. 33–36.
13. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 326 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
14. Тимчасова методика визначення розміру збитків: Методика, затверджена Державною комісією Ради Міністрів СРСР за економічної реформи від 21.12.1990 р. № n0001400-90 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-90#Text> (дата звернення: 08.05.2022).
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

16. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

17. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

18. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zakonodavstvo/Rish_sud_imun.pdf (дата звернення: 08.05.2022).

19. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. № 995_004 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.05.2022).

20. European Court of Human Rights. Case of Aksoy v. Turkey. 18 December 2006 [Electronic resource]. – Access mode: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003> (дата звернення 08.05.2022).

21. Римський статут міжнародного кримінального суду: Статут ООН від 17.07.1998 р. № 995_588 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.05.2022).

22. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 3.03.2022 р. № 2116-IX / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

23. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 р. № 380 / База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.05.2022).

References

1. Mykytyn V. (2013) Teoretychni aspekty tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti ta pidstavy yii vynykennia [Theoretical aspects of civil legal responsibility and the basis of its occurrence]. Yurytsprudentsiia – aktualni problemy ta shliakhy vdoskonalennia [Jurisprudence – actual problems and ways of improvement]. Odessa: Kupriyenko SV, 37–57 (in Russian).
2. Lutskyi A. (2015) Osoblyvosti klasyfikatsii shkody ta zbytkiv za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy [Features of classification of damage and losses for civil legislation of Ukraine]. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk [Subcarpathian Law Herald], 1(7), 20–23 (in Ukrainian).
3. Krasnikov D. (2013) Evoliutsiia poniattia "zbytky" ta reguliuvannia yikh vidshkoduvan v Ukraini [The concept of "losses" evolution and regulation of their compensation process in Ukraine]. Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky [Science works of Kirovograd National Technical University. Economic sciences], 1 (II), 1-5 (in Ukrainian).
4. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy [Civil code of Ukraine, Law of Ukraine] № 435-IV (2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).
5. Metodichni rekomendatsii stosovno dokumentiv, neobkhdnykh dlia provedennia derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhomu maino ta yikh obtiazhen, Rishennia kolehii Derzhavnoi reiestratsiinoi sluzhby Ukrainy [Methodological recommendations concerning documents necessary for state registration of property rights on real estate and their burdens, Decision of the board of the State Registration Service of Ukraine] protocol № 3 (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007835-12#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).
6. Pro kompensatsiiu za poshkodzhennia ta znyshchennia okremykh katehoriï ob'iektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh diï, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh viiskovoiu ahresieiu Rosiiskoi Federatsii, proiekt Zakonu Ukrainy [On compensation for damage and destruction of certain categories of immovable property as a result of fighting actions, terrorist acts, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation, draft of Law of Ukraine] № 7198 (2022). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1248275> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).
7. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy, Zakon Ukrainy [Code of civil protection of Ukraine, Law of Ukraine] № 5403-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).
8. Pro zatverdzhennia Poriadku obliku pozhezh ta yikh naslidkiv, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the procedure of recording of fires and their consequences, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 2030 (2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2030-2003-%D0%BF#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).
9. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia ta vyznachennia rozmiru hroshovoi dopomohy postrazhdalym vid nadzvychainykh sytuatsii ta rozmiru hroshovoi kompensatsii postrazhdalym, zhytlovi budynky (kvartiry) yakykh zruinovano vnaslidok nadzvychainoi sytuatsii voiennoho kharakteru,

sprychuneni zbroinoi ahresieiu Rosiiskoi Federatsii, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the procedure of granting and determination of the amount of monetary assistance to the victims of emergency situations and the amount of monetary compensation to the victims, houses (apartments) of which are destroyed due to the emergency situation of military character caused by the armed aggression of the Russian Federation, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 947 (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2013-%D0%BF#n7> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

10. Pro Natsionalnu politsiu, Zakon Ukrainy [On national policy, Law of Ukraine] № 580-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

11. Yanchuk A. (2011) Vidshkoduvannia zbytkiv yak sposib zakhystu tsyvilnykh prav ta interesiv [Compensation of losses as a way of protection of civil rights and interests] [dysertacija kand. juryd. nauk]. Kyiivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka [Taras Shevchenko National University of Kyiv], Kyiv (in Ukrainian).

12. Yesipova L. (2015) Tsyvilno-pravova sutnist poniat zbytkiv ta shkoda [Civil legal essence of understanding losses and damages]. Chasopys tsyvilistky [časopis civilistik], 18, 33-36 (in Ukrainian).

13. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On approval of the procedure of determining the damage and losses caused to Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 326 (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

14. Tymchasova metodyka vyznachennia rozmiru zbytkiv, Metodyka zatverdzhena Derzhavnoiu komisiieiu Rady Ministriv SRSR z ekonomichnoi reformy [Temporary methodology of determining the amount of losses, Methodology approved by the State Commission of the Council of Ministers of the USSR on economic reform] № n0001400-90 (1990). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-90#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Russian).

15. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy [Criminal procedural code of Ukraine, Law of Ukraine] № 4651-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

16. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, Zakon Ukrainy [Civil procedural code of Ukraine, Law of Ukraine] № 1618-IV (2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (date of request: 08.05.2022).

17. Pro mizhnarodne pryvatne pravo, Zakon Ukrainy [On international private law, Law of Ukraine] № 2709-IV (2005). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

18. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu Verkhovnoho Sudu (2022) [Resolution of the Judicial Chamber on Civil Cases]. In case No 308/9708/19 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zakonodavstvo/Rish_sud_imun.pdf. (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

19. Konventsia Rady Yevropy [Convention on Human Rights, European Council Convention] № 995_004 (1950). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

20. European Court of Human Rights. Case of Aksoy v. Turkey. 18 December 2996. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58003> (date of request: 08.05.2022) (in English).

21. Rymyskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu, Statut OON [Rome Statute of the International Criminal Court, UN Statute] № 995_588 (1998). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

22. Pro osnovni zasady prymusovoho vyluchennia v Ukraini obektiv prava vlasnosti Rosiiskoi Federatsii ta yii rezydentiv, Zakon Ukrainy [On the main principles of forced removal in Ukraine of property rights of the Russian Federation and its residents, Law of Ukraine] № 2116-IX (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

23. Pro zbir, obrobku ta oblik informatsii pro poshkodzhene ta znyschene nerukhrome maino vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh viiskovoiu ahresieiu Rosiiskoi Federatsii, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the collection, processing and recording of information about damaged and destroyed real property as a result of fighting, terrorist acts, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine] № 380 (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/380-2022-%D0%BF#Text> (date of request: 08.05.2022) (in Ukrainian).

Received: 09.05.22

Revised: 25.05.22

Accepted: 09.06.22

D. Kravchuk, PhD (Law), Assist.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
V. Bondar, Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY MILITARY ACTIONS

The purpose of this study is to highlight the actual problems of compensation for damage caused by military actions and to formulate proposals for improving such compensation. One of the objectives of the study is to develop practical recommendations and options for obtaining proper compensation. The article is based on the provisions of civil law, judicial practice and legal doctrine. The research is grounded on methods of synthesis, analysis as well as on comparative-legal and formal-logical methods.

The problems of bringing and determining the extent of the damage were investigated. The analysis of the existing mechanisms of compensation for damage caused to natural persons, as well as the study of legislative initiatives aiming at realization of rights to receive compensation for damage or destruction of certain categories of immovable property as a result of fighting actions, terrorist acts, and sabotage caused by military aggression of Russian Federation were carried out.

The main problematic aspects of the procedure of compensation of damage afflicted, particularly, the issue of the subject-matter composition (who has the right to receive such compensation) are highlighted. The problems of proving the destruction of property for further compensation, compensation of the damage afflicted and damages are emphasized. Therefore the presence of property damage in the form of destroyed or damaged one should be confirmed by relevant evidence: recording of information with witnesses or other authorized persons; photo and video fixation; use of materials of mass media; explanation of witnesses of shooting or detailed testimony of neighbors, relatives, friends. The problem of determining the size of the property that suffered damage or loss was investigated. The necessity for development of the methodology to determine the damage and losses afflicted by military actions, terrorist acts, and sabotage caused by military aggression of the Russian Federation was stressed and justified.

Analyzing the experience of previous years, particularly the occupation of Luhansk and Donetsk regions, the experience of other states, as well as legislative and subordinate innovations, some practical advice for compensation of damage caused by military actions was developed and the basic ways of obtaining the compensation were proposed.

Keywords: Civil and legal responsibility; compensation; state responsibility.